

Верховний
Суд

Вплив судової практики Верховного Суду на забезпечення антикорупційної політики України

Олег ТКАЧУК

Суддя Великої Палати Верховного Суду,

Вчений НКР ВС, Доктор юридичних наук, доцент

II Антикорупційний форум ААУ

26 квітня 2024 року

Велика Палата Верховного Суду повернула садибу Терещенків до комунальної власності

На садибу Терещенків поширювалась заборона на приватизацію (відчуження з комунальної власності) пам'яток культурної спадщини відповідно до Закону України «Про тимчасову заборону приватизації пам'яток культурної спадщини». Ця заборона не допускала жодної можливості набути з комунальної власності у приватну пам'ятку культурної спадщини ні за Законом України «Про приватизацію державного майна», ні тим більше у непередбачений ним спосіб, зокрема під виглядом проведення інвестиційного конкурсу.

Правочин щодо відчуження пам'ятки культурної спадщини, вчинений попри заборону, встановлену Законом України «Про тимчасову заборону приватизації пам'яток культурної спадщини», порушує публічний порядок і є нікчемним.

Зважаючи на те, що право власності на садибу Терещенків за жодних умов не могло виникнути у відповідача, ВП ВС дійшла висновку, що належним способом захисту порушеного права територіальної громади як власника пам'ятки культурної спадщини є подання негаторного позову на підставі ст. 391 ЦК України.

Постанова ВП ВС від 12 вересня 2023 року у справі № 910/8413/21

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/114228694>

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду скасував рішення Львівської міськради про затвердження містобудівних умов та обмежень для будівництва готелю на пл. Міцкевича у Львові

За обставин справи №380/4498/20 Виконавчий комітет Львівської міської ради своїм рішенням затвердив містобудівні умови та обмеження для проектування об'єкта будівництва на будівництво готелю з адміністративно-торговими приміщеннями, підземним паркінгом та даховою котельною на пл. А. Міцкевича, 9 у м. Львові. Разом з тим, земельна ділянка за цією адресою знаходиться в межах історичного ареалу м. Львова, на ній розміщена пам'ятка культури національного значення, архітектури та археології – житловий будинок 1839 року, яка занесена до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО та взята останньою під охорону.

Закон України «Про охорону культурної спадщини» без жодних застережень та **без необхідності додаткової реєстрації такого об'єкта в державному реєстрі нерухомих пам'яток України** **напряму відносить об'єкт всесвітньої спадщини до об'єкта культурної спадщини зі статусом пам'ятки культурної спадщини національного значення**, а отже й землі, на яких розташовано такий об'єкт, за законом відносяться до земель історико-культурного призначення, незалежно від того, яке цільове призначення цих земель було визначено рішеннями органів місцевого самоврядування, містобудівною документацією.

Верховний суд зазначив, що земельна ділянка, стосовно якої видано спірні містобудівні умови та обмеження, в силу закону, належить до земель історико-культурного призначення. Це цільове призначення може бути змінене виключно за погодженням з Кабінетом Міністрів України.

За таких обставин у спірних правовідносинах у Виконкому не виникло заснованих на законі правових підстав для видання (затвердження) містобудівних умов та обмежень відносно зазначеної земельної ділянки.

Верховний Суд виснував, що містобудівні умови та обмеження, як і рішення про їх затвердження, є незаконними і такими, що порушують не тільки права позивачів, а й громадський інтерес до культурної спадщини відповідно до її значення для суспільства.

Постанова КАС ВС від 6 грудня 2023 року у справі №380/4498/20

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/115484534>

Велика Палата Верховного Суду ухвалила остаточне рішення про повернення кінотеатру «Палац Кіно» у власність територіальної громади міста Тернополя

За обставин цієї справи у 2013 році Тернопільська міська рада відчужила у приватну власність нежитлове приміщення КП «Палац Кіно».

ВП ВС констатувала, що зазначене приміщення вибуло з комунальної власності територіальної громади міста Тернополя незаконно та наголосила, що право громади може бути захищене судом, у тому числі шляхом витребування такого майна власником (територіальною громадою) із застосуванням приписів статей 387 та 388 ЦК України.

Вирішуючи питання добросовісності останнього набувача цього приміщення, ВП ВС вказала, що за наявності численної відкритої інформації про судові конфлікти навколо цього приміщення та судові спори щодо нього, вирішені на користь територіальної громади Тернополя, придбання останнім набувачем спірного майна, за обставин цієї справи не видається проявом добросовісної поведінки.

Недобросовісність останнього набувача дає підстави для захисту права власності територіальної громади шляхом витребування нежитлового приміщення із застосуванням припису статті 387 ЦК України.

Постанова ВП ВС від 08 листопада 2023 року у справі № 607/15052/16-ц
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/114904864>

Велика Палата Верховного Суду визначила порядок захисту порушеного права держави на землі, на яких розташовані пам'ятки археології

Велика Палата ВС врахувала те, що пам'ятки археології зазвичай розміщені безпосередньо в глибині земної поверхні, у зв'язку із чим нерозривно пов'язані із земельними ділянками, на яких вони розташовані.

Відчуження з державної власності земельної ділянки, на якій розташовані пам'ятки археології, фактично унеможлиблює здійснення державою права користування та розпорядження цими пам'ятками у зв'язку з невіддільністю пам'ятки археології від земельної ділянки, на якій вона розташована. Отже, передача такої земельної ділянки з державної власності є протиправною.

Ураховуючи те, що спірна земельна ділянка, на якій розташовані пам'ятки культурної спадщини – залишки стародавнього поселення Рудка-2 (III–V ст. н. е.) і група курганів (II-I тис. до н. е.), була передана територіальній громаді як землі сільськогосподарського призначення для ведення фермерського господарства, ВП ВС констатувала, що позовна вимога про визнання незаконним і скасування наказу ГУ Держгеокадастру про таку передачу відповідає критерію правомірності та ефективності вибраного позивачем способу захисту порушеного права, оскільки усуває стан юридичної невизначеності щодо цільового призначення земельної ділянки та особи її власника.

Постанова ВП ВС від 12 березня 2024 року у справі № 927/1206/21

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/117757951>.

Велика Палата Верховного Суду повернула територіальній громаді міста Полтави земельну ділянку парку «Перемога»

За обставин цієї справи у власність фізичних осіб було передано частину парку-пам'ятки садового-паркового мистецтва місцевого значення «Перемога» у місті Полтаві.

ВП ВС виснувала, що **землі природно-заповідного фонду, що перебувають у комунальній власності, не підлягають приватизації**. Такі землі можуть перебувати у приватній власності лише у зв'язку з формуванням на цих земельних ділянках об'єктів природно-заповідного фонду чи включення земельних ділянок, що належать фізичним чи юридичним особам, до земель природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення. Вилучення (викуп) земель природно-заповідного фонду із комунальної власності, зокрема, для будівництва житла був можливим тільки **на підставі постанови Кабінету Міністрів України або за рішенням відповідної місцевої ради, якщо вилучення (викуп) земельної ділянки погодила Верховна Рада України**.

Ураховуючи, що Верховна Рада України не погодила вилучення земельної ділянки на території парку-пам'ятника садово-паркового мистецтва місцевого значення «Перемога» у місті Полтаві із комунальної власності, право власності територіальній громаді на цю ділянку не припинилося і до фізичних осіб-відповідачів не перейшло.

Зайняття земельної ділянки природно-заповідного фонду з порушенням законодавства України потрібно розглядати як порушення права власності держави чи відповідної територіальної громади, що не пов'язане з позбавленням власника володіння відповідною земельною ділянкою, навіть якщо інша особа зареєструвала її право приватної власності на цю ділянку.

За таких обставин ВП ВС дійшла висновку, що ефективним способом захисту прав щодо повернення земельної ділянки природно-заповідного фонду власнику є негаторний, а не віндикаційний позов. Вимогу про усунення перешкод державі чи відповідній територіальній громаді у користуванні чи розпорядженні такими земельними ділянками можна заявити впродовж усього часу, поки триває відповідне порушення.

Постанова ВП ВС від 20 червня 2023 року у справі № 554/10517/16-ц
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/113091902>

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду скасував рішення районної ради про розширення меж села за рахунок земель національного природного парку «Тузловські лимани»

За обставин справи № 420/11076/20 рішенням Татарбунарської районної ради Одеської області розширені межі села с. Приморське у цьому районі за рахунок земель, що стали частиною національного природного парку «Тузловські лимани» згідно з Указом Президента України.

Національний природний парк «Тузловські лимани» створений для збереження, відтворення та раціонального використання унікальних природних комплексів водно-болотних угідь міжнародного значення, як середовища існування водоплавних птахів, а також об'єктів Північного Причорномор'я, що мають важливе природоохоронне, наукове, історико-культурне, естетичне, рекреаційне та оздоровче значення. Парк входить до складу природно-заповідного фонду України, охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення та використання.

Верховний Суд зазначив, що у органу місцевого самоврядування (Татарбунарської районної ради Одеської області) відсутні повноваження щодо розпорядження землями державної власності, які були включені до складу національного природного парку, без їх відповідного вилучення. В контексті цієї справи саме місцеві державні адміністрації є тими органами, які розпоряджаються землями державної власності, що знаходяться в межах її (адміністрації) території.

На підставі наведеного, Верховний Суд погодився із висновком апеляційного суду про визнання протиправним та скасування рішення Татарбунарської районної ради «Про встановлення меж с. Приморське на території Приморської сільської ради Татарбунарського району Одеської області».

Постанова КАС ВС від 18 серпня 2023 року у справі № 420/11076/20
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/112904344>

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду скасував рішення Київської міської ради про розширення меж селища Коцюбинське за рахунок земель Національного природного парку «Голосіївський»

З матеріалів справи № 640/35685/21 встановлено, що рішенням Бучанської районної ради «Про затвердження проекту землеустрою щодо встановлення (зміни) меж селища Коцюбинське Київської області» розширено територію цього селища за рахунок земель лісогосподарського призначення, що відносяться до природно-заповідного фонду України – Національного природного парку «Голосіївський» (м. Київ), частину якого передано КП «Святошинське лісопаркове господарство» під охорону та дотримання встановленого режиму використання. Ураховуючи особливий правовий статус міста Києва, межі якого визначаються з урахуванням історичних, соціально-економічних та інших особливостей території відповідно до чинного законодавства, Верховний Суд прийшов до висновку про те, що **встановлення (зміна) меж селища Коцюбинське Київської області за рахунок земель Національного природного парку «Голосіївський» неможливе без погодження Київською міською радою такого проекту землеустрою**, а також без урахування інтересів власників земельних ділянок та землекористувачів, які входять до складу цього парку.

Верховний Суд прийшов до висновку, що зазначене рішенням Бучанської районної ради є протиправним, а тому підлягає скасуванню.

Постанова КАС ВС від 12 березня 2024 року у справі № 640/35685/21
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/117597701>

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду остаточно визнав нечинним рішення Київської міської ради про передачу під забудову земельної ділянки у парку відпочинку Протасів Яр

У справі № 640/16006/20 встановлено, що Київською міською радою 26 квітня 2007 року прийнято рішення, відповідно до якого земельну ділянку на вул. Миколи Амосова у Солом`янському районі м. Києва (у парку відпочинку Протасів Яр) передано товариству для будівництва, експлуатації та обслуговування житлово-торговельного комплексу з паркінгом. Також цим рішенням затверджено зміни до Генерального плану розвитку міста Києва та Програми розвитку зеленої зони міста Києва.

Зазначена земельна ділянка розташовується у Центральному історичному ареалі міста Києва в зоні охоронюваного ландшафту відповідно Генерального плану міста Києва та проекту планування його приміської зони на період до 2020 року.

Оскаржуване рішення міської ради мало суттєве значення для територіальної громади м. Києва, оскільки передбачало скорочення зон зелених насаджень, парків відпочинку, забудову зони охоронюваного ландшафту, тому не проведення громадських слухань призвело до недотримання балансу інтересів місцевих жителів і забудовника.

Задовольняючи вимоги про визнання протиправним та нечинним рішення КМР від 26 квітня 2007 року, Верховний Суд виходив із того, що [відповідачем у цій справі визнано позовні вимоги, з огляду на прийняття рішення від 28 липня 2020 №59/9138 «Про повернення статусу території зелених насаджень загального користування земельним ділянкам у парку відпочинку Протасів Яр у Солом`янському районі м. Києва»](#), яким, зокрема, скасовано зміни до Генерального плану розвитку міста Києва, внесені рішенням КМР від 26 квітня 2007 року, та переведено територію на вул. Миколи Амосова у Солом`янському районі м. Києва з території житлової і громадської забудови до території зелених насаджень загального користування.

Постанова КАС ВС від 30 листопада 2023 року у справі № 640/16006/20
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/115315875>

Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду підтвердив законність розірвання Київською міською радою договору оренди земельної ділянки на території парку на вул. Жмаченка з релігійною громадою, що планувала збудувати на ній багатоквартирний житловий будинок

За обставин справи № 910/20745/20 Церква «Християнська Надія» у 2000 році стала власником об'єкта незавершеного будівництва на вул. Генерала Жмаченка у м. Києві. Для завершення будівництва придбаного об'єкта позивач уклав з міською радою договір оренди земельної ділянки, у якому було вказано, що цільове призначення земельної ділянки – для реконструкції, експлуатації та обслуговування духовно-благодійного комплексу. Однак, церква запланувала не тільки завершити будівництво на об'єкті, а і пристосувати його під «багатофункціональний комплекс», що передбачає спорудження як культових будівель (храму, молитовного центру), так і житлового багатоквартирного будинку.

КГС ВС дійшов висновку, що оскільки у спірному договорі оренди земельної ділянки сторони передбачили обов'язок орендаря використовувати орендовану земельну ділянку за цільовим призначенням, а церква такий обов'язок істотно порушила, використовує земельну ділянку не за цільовим призначенням, тому Київська міська рада мала усі підстави для одностороннього розірвання вказаного правочину.

Разом з тим Верховний Суд відмітив, що не зважаючи на підставність одностороннього розірвання договору оренди з боку Київської міської ради, за релігійною організацією залишається право на оформлення землекористування під належним їй об'єктом, відповідно до Земельного кодексу України. А тому доступною для неї є можливість завершити будівництво духовного центру, використовувати своє майно за призначенням та в подальшому мирно ним володіти.

Постанова КГС ВС від 18 жовтня 2023 року у справі № 910/20745/20
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/114291950>

Велика Палата Верховного Суду визначила, що майно, передане державою до статутного фонду АТ, 100% акцій якого належить державі, залишається державною власністю до завершення процедури приватизації

У справі № 917/1212/21 встановлено, що ПАТ «НАК «Надра України» було створене у 2000 році згідно з Указом Президента України. Постановою КМУ 2000 року визначено передати до статутного фонду НАК «Надра України» майно УДПІ «Укрдіпрогеолбуд». В подальшому ПАТ «НАК «Надра України» відчужило це майно товариству. ВП ВС вказала, що державне майно, передане державою до статутного фонду державного унітарного підприємства, корпоратизованого в акціонерне товариство, 100 % акцій статутного фонду якого залишаються у власності держави, до моменту завершення процедури приватизації є державною власністю. Засновником ПАТ «НАК «Надра України» є держава в особі КМУ, єдиним власником спірного майна також є держава в особі КМУ. При цьому КМУ не приймав рішення про зміну режиму спірного майна, у зв'язку із цим зміна форми власності з державної на приватну не відбувалась. За таких обставин ПАТ «НАК «Надра України» не мало права відчужувати нерухоме майно, яке належить державі. Тому, ВП ВС дійшла висновку про витребування цього майна на користь КМУ.

Постанова ВП ВС від 03 квітня 2024 року у справі № 917/1212/21
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/118465142>

Верховний
Суд

Дякую за увагу!